

ПРАВОВИЙ ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЙНИХ РЕСУРСІВ КОМЕРЦІЙНОЇ ТАЄМНИЦІ ПІДПРИЄМСТВ В УКРАЇНІ

Сировой О.В., к.ю.н., доцент

Запорізький національний технічний університет

У статті досліджуються і аналізуються особливості правового захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці в законодавстві України та на рівні підприємств. Визначаються документи підприємства та норми, які вони повинні містити щодо правового захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці в межах окремого підприємства.

Ключові слова: інформація, інформаційні ресурси, комерційна таємниця, інформаційні ресурси комерційної таємниці, документ, правовий захист.

Сыровой А.В. ПРАВОВАЯ ЗАЩИТА ИНФОРМАЦИОННЫХ РЕСУРСОВ КОММЕРЧЕСКОЙ ТАЙНЫ ПРЕДПРИЯТИЙ В УКРАИНЕ / Запорожский национальный технический университет, Украина

В статье исследуются и анализируются особенности правовой защиты информационных ресурсов коммерческой тайны в законодательстве Украины и на уровне предприятий. Определяются документы предприятия и нормы, которые они должны содержать относительно правовой защиты информационных ресурсов коммерческой тайны в пределах отдельного предприятия.

Ключевые слова: информация, информационные ресурсы, коммерческая тайна, информационные ресурсы коммерческой тайны, документ, правовая защита.

Syrovoi A.V. LEGAL DEFENSE OF INFORMATIVE RESOURCES OF COMMERCIAL SECRET OF ENTERPRISES IN UKRAINE / Zaporizhzhya national technical university, Ukraine

In the article investigated and analyzed to the feature of legal defense of informative resources of commercial secret in the legislation of Ukraine and at the level of enterprises. The documents of enterprise and norm, which they must contain in relation to legal defense of informative resources of commercial secret within the limits of separate enterprise, are determined.

Key words: information, informative resources, commercial secret, informative resources of commercial secret, document, legal defense.

На сьогодні в умовах переходу від індустріального до інформаційного суспільства в більшості країн світу спостерігаються бурхливі процеси розвитку інформаційних відносин, які є наслідком еволюції інформаційних технологій. Ці процеси несуть як позитивний ефект, що відображається в забезпеченні прав громадян на інформацію та реалізації їх інформаційних потреб, так і потенційну небезпеку зловживання певною інформацією та заподіяння шкоди інформаційним правам та інтересам особи.

Серед проблем забезпечення захисту інформації та інформаційної безпеки окремої уваги потребує правовий захист інформаційних ресурсів, які, відповідно до ст.53 Закону України «Про інформацію» [1], є основою інформаційного суверенітету України. Серед проблем правового захисту інформаційних ресурсів особливої уваги потребує правовий захист інформаційні ресурси комерційної інформації. Питання захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці є досить важливими як для комерційних підприємств, так і для самої держави, оскільки розвиток в Україні підприємницької діяльності є запорукою поліпшення ситуації в економіці країни й, відповідно, забезпечує надходження коштів до державної скарбниці.

Проблеми інформації та інформаційних ресурсів не є новими для української юридичної науки. Цими проблемами займалися І.Л. Бачило, А. Гуз, Н. Іваницька, А.І. Марущак, А.О. Сляднева, та інші. Проте в роботах зазначених науковців окреслені проблеми проходять у контексті дослідження загальних проблемних питань теорії інформації та інформаційного права, залишаючи поза увагою правове регулювання функціонування інформаційних ресурсів та їх окремих видів.

На основі точок зору, викладених у науковій літературі та аналізу законодавчих й підзаконних нормативно-правових актів України у статті робиться спроба визначити правові заходи захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці підприємства й правове регулювання означених питань в законодавстві України та на рівні підприємств.

Поняття інформаційні ресурси комерційної таємниці в законодавстві України відсутні. Окремо присутні визначення «інформаційні ресурси» та «комерційна таємниця». Інформаційні ресурси

в законодавстві визначаються як документи та масиви документів в інформаційних системах, які, являючи собою, на думку І.Л. Бачило, особливу організаційну форму вираження інформації, особливий вид інформації [2, 100], дають нам змогу розглядати інформаційні ресурси комерційної таємниці як документи та масиви документів, що містять комерційну таємницю.

Будь-яке підприємство, будуючи систему захисту інформаційних ресурсів, у першу чергу повинно зважати на існуюче законодавство щодо захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці. Як зазначається в юридичній літературі, чинне законодавство не передбачає спеціальних засобів захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці, не визначає конкретного механізму реалізації прав володарів комерційної таємниці. Недоліки чинного законодавства створюють труднощі та проблеми для суб'єктів господарювання, що володіють такими інформаційними ресурсами, обмежує можливості реалізації та захисту їх права на таку інформацію. Тому, як вказує А.О. Сляднева, нині існує потреба в удосконаленні чинного законодавства про комерційну таємницю, захист права суб'єктів господарювання на комерційну таємницю та в приведенні його у відповідність з поточними та перспективними вимогами ринкового середовища [3].

Основні положення стосовно захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці, на які в першу чергу повинні зважати підприємства при створенні системи захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці, містяться в Конституції України та законодавчих актах України, що стосуються захисту звичайної інформації та інформації з обмеженим доступом, оскільки інформаційні ресурси комерційної таємниці є різновидом і особливою формою існування інформації.

Серед законів України найбільше значення має закон України «Про інформацію» [1], який є системоутворюючим законом в інформаційній сфері. Цей закон, разом з Цивільним кодексом України (ст.505) [4], визначає зміст поняття «комерційної таємниці», а також деякі питання пов'язані з обігом комерційної таємниці.

Відповідно до ст.30 Закону України «Про інформацію» комерційна таємниця є інформацією з обмеженим доступом. Відповідно до ч.1 ст.28 Закону України «Про інформацію» режимом доступу до інформації є передбачений правовими нормами порядок одержання, використання, поширення та зберігання інформації. Користуючись правом, закріпленим у ч.5 ст.30 Закону України «Про інформацію» підприємство у своїх нормативних документах визначає порядок одержання, використання, поширення та зберігання комерційної таємниці й відповідно режим інформаційних ресурсів комерційної таємниці підприємства [1].

Ч.6 ст.38 Закону України «Про інформацію» передбачає, що інформація, створена організаціями (юридичними особами) або придбана ними іншим законним способом, є власністю цих організацій. Поряд із цим, відповідно до ст.420 Цивільного кодексу України [4], ст.155 Господарського кодексу України [5] комерційна таємниця віднесена до об'єктів права інтелектуальної власності. Тобто комерційна таємниця підприємства є об'єктом його інтелектуальної власності. З вищесказаного випливає, що законодавець надає підприємству можливість здійснювати правовий, організаційний та технічний захист комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності, а не тільки як інформації з обмеженим доступом.

Отже, аналіз чинного законодавства дає підстави стверджувати, що законодавець, визначаючи правові засоби захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці, застосовує два підходи. Відповідно до першого інформаційні ресурси комерційної таємниці захищаються як об'єкт інтелектуальної власності. Відповідно до іншого, зазначеного в законі «Про інформацію», підприємство самостійно визначає режим інформаційних ресурсів комерційної таємниці та вживає заходи щодо їх захисту. Це дає певні переваги та визначає особливості захисту, що впливають з наступного:

- захист комерційної таємниці як інформації з обмеженим доступом забезпечується за допомогою встановлення і реалізації режиму таємності (ст.30 Закону України «Про інформацію» [1]),
- захист комерційної таємниці як об'єкта інтелектуальної власності здійснюється судом з використанням спеціальних правових засобів, в тому числі і оприлюднення в засобах

масової інформації факту посягання на комерційну таємницю та розміщення в друкованому офіційному виданні відповідного судового рішення (ст.432 ЦК України [4]),

- суб'єктами посягання на інформаційні ресурси комерційної таємниці, можуть бути як юридичні, так і фізичні особи.

Юридичні особи, винні в посяганні на інформаційні ресурси комерційної таємниці при скоєнні актів недобросовісної конкуренції, несуть відповідальність у вигляді штрафу, що накладаються на них Антимонопольним комітетом України, його територіальними відділеннями (ст.52 Закону «Про захист економічної конкуренції» [6]). Громадяни, винні в посяганні на інформаційні ресурси комерційної таємниці яких доведено і які займаються підприємницькою діяльністю без створення юридичної особи, несуть також адміністративну відповідальність. Стягнення за вказані правопорушення визначені ч.3 ст.164-3 Кодексу України про адміністративні правопорушення [7] – це штраф від п'яти до дев'яти неоподатковуваних мінімумів доходів громадян.

Крім того, як вже зазначалося, Кримінальний кодекс України містить дві статті, які визначають кримінальну відповідальність за посягання на комерційну таємницю ст.231 «Незаконне збирання з метою використання або використання відомостей, що становлять комерційну або банківську таємницю» і ст.232 «Розголошення комерційної або банківської таємниці» [8].

Отже, законодавство України визначаючи загальні засади правового захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці надає досить широку можливість також забезпечувати правовий захист інформаційних ресурсів комерційної таємниці всередині будь-якого підприємства самим підприємствам. І керівництву підприємства необхідно самостійно розробляти внутрішню правову базу захисту комерційної таємниці.

Основними кроками забезпечення правового захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці є:

- визначення відомостей, які будуть віднесені до комерційної таємниці;
- визначення переліку посад, які мають повний та обмежений доступ до комерційної таємниці;
- організація роботи з документами, які містять комерційну таємницю;
- встановлення та реалізація відповідальності персоналу щодо дотримання режиму таємності комерційної таємниці;
- вжиття заходів захисту комерційної таємниці як об'єкту інтелектуальної власності (авторське право, патентування) [9, 60].

Як показує досвід, на підприємстві приймається та функціонує цілий ряд нормативно-правових документів, що встановлюють та регулюють правовий режим доступу до комерційної таємниці відповідно до зазначених вище ст.28 та ст.30 Закону України «Про інформацію». Розглянемо деякі питання щодо створення зазначених документів на підприємстві.

Перш за все, існування комерційної таємниці бажано обумовити в установчих документах підприємства, включивши, наприклад, в установчий договір й (або) статут підприємства розділ, що регламентує захист комерційної таємниці.

По-друге, на кожному підприємстві повинен бути перелік інформаційних ресурсів, що містять комерційну таємницю. Такий перелік може бути створений як окремим документом, так і в складі положення про інформаційні ресурси комерційної таємниці. При формуванні переліку відомостей, що становлять комерційну таємницю підприємства, доцільно з усього переліку інформації, з якою працює підприємець і яка циркулює на підприємстві, виключити відомості, що становлять державну таємницю (якщо суб'єкт господарювання з такою працює), а також ту інформацію, що не є комерційною таємницею згідно з постановою Кабінету Міністрів України від 09 серпня 1993 р. № 611 [10].

Однозначно до складу комерційної таємниці повинні бути віднесені різні види ноу-хау; відомості про винаходи й рацпропозиції, які не захищені авторським або патентним правом; інформація про факти укладання договорів і їхній зміст.

Особливу увагу необхідно приділити розробці положення про інформаційні ресурси комерційної таємниці на підприємстві. Таке положення є основним у системі правового захисту інформаційних ресурсів від несанкціонованого доступу. У ньому розкриваються загальні положення у сфері захисту інформації, принципи й процедури розмежування доступу до такої інформації, порядок прийому, реєстрації, інвентаризації й обліку носіїв інформації, що містять комерційну таємницю. У такому положенні прописуються також механізм забезпечення схоронності інформації, що є комерційною таємницею, зокрема деталізуються процедури забезпечення доступу до комерційної таємниці сторонніх осіб (включаючи перевіряючі органи). Рекомендується закріплювати правило, згідно з яким сторонні особи допускаються до ознайомлення з документами, що містять комерційну таємницю, з дозволу керівника при обов'язковій наявності письмового запиту. При цьому такі особи повинні видати розписку про нерозголошення комерційної таємниці або укласти угоду з підприємством про таке нерозголошення. У положенні рекомендується прописати порядок поширення комерційної таємниці, а також процедуру виключення інформації з переліку комерційної таємниці.

Положення про інформаційні ресурси комерційної таємниці підприємства й правила їх зберігання як нормативний документ, по-перше, дає визначення комерційній таємниці підприємства та встановлює перелік відомостей, що до неї відносяться; по-друге, встановлює основи правового режиму доступу до комерційної таємниці підприємства; по-третє, визначає способи, заходи, умови та сили захисту комерційної таємниці, функції підрозділів та посадових осіб із захисту комерційної таємниці; по-четверте, називає основні напрями контролю за дотриманням встановленого на підприємстві порядку захисту його комерційної таємниці; по-п'яте, визначає підстави та зміст відповідальності за порушення режиму захисту комерційної таємниці підприємства.

Інструкція про порядок підготовки, обліку, зберігання та знищення документів, справ, видань і матеріалів, що містять комерційну таємницю підприємства встановлює:

- 1) обов'язки працівників підприємства, виконання трудової функції яких пов'язано з ознайомленням та роботою з комерційною таємницею;
- 2) порядок розробки документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 3) порядок реєстрації документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 4) порядок приймання та передачі документів та матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 5) порядок оформлення, адресування, пересилки та доставки таємної кореспонденції;
- 6) правила складання номенклатури справ і журналів обліку, групування виконаних таємних документів у справи;
- 7) правила використання документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 8) правила знищення документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 9) режим зберігання документів і матеріалів, що містять комерційну таємницю;
- 10) особливості захисту інформації, що містить комерційну таємницю, при використанні електронних засобів її обробки, передавання і зберігання та інших матеріальних носіїв інформації;
- 11) особливості захисту інформації, що містить комерційну таємницю, у процесі фінансово-господарської діяльності;
- 12) підстави та зміст відповідальності за втрату документів та матеріалів, що містять комерційну таємницю, та за розголошення таємних відомостей підприємства.

Перелічені нормативні документи підприємства визначають алгоритм дій працівника під час виконання ним трудових обов'язків, пов'язаних із використанням інформаційних ресурсів комерційної таємниці. Недотримання положень даних документів є підставою для притягнення працівників до юридичної відповідальності [11].

Стосовно працівників, також можливо включати норму про нерозголошення комерційної таємниці в трудовий договір (контракт) як керівника підприємства, так й інших співробітників.

Працівник під розписку повинен бути попереджений про відповідальність за невиконання взятих на себе зобов'язань. У трудовому договорі (контракті) або його невід'ємній частині (зобов'язанні про нерозголошення інформації, що становить комерційну таємницю) варто передбачити порядок ознайомлення працівника з діючими на підприємстві положеннями й інструкціями із забезпечення схоронності комерційної таємниці.

Правила внутрішнього розпорядку й посадові інструкції осіб, що працюють із комерційною таємницею, а також інструкції про ведення переговорів, інструкції про роботу з документами також повинні містити застереження про комерційну таємницю.

Комбінація зазначених вище документів, що закріплюють комерційну таємницю підприємця, може бути різною залежно від роду діяльності й характеру «таємності» підприємства [12].

Отже, інформаційні ресурси комерційної таємниці являють собою документи та масиви документів в інформаційних системах, що містять комерційну таємницю, тобто інформацію яка має комерційну цінність і захищається особою, що законно контролює цю інформацію. Правовий захист інформаційних ресурсів комерційної таємниці передбачений як нарівні законів та підзаконних актів України, так й здійснюється самим підприємством через створення внутрішніх нормативних документів самого підприємства.

На законодавчому рівні правовий захист інформаційних ресурсів комерційної таємниці в основному передбачений у межах норм, що стосуються захисту звичайної інформації та інформації з обмеженим доступом. Спеціально передбачених правових заходів захисту, що стосувалися б прямо інформаційних ресурсів комерційної таємниці, немає. Проте законодавством України надається можливість кожному підприємству створювати самостійно систему правового захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці.

Наявність можливості самостійно будувати внутрішню систему правового захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці на підприємстві має як позитивні риси, так і негативні.

У першому випадку, підприємство самостійно створюючи систему правового захисту робить її унікальною, неповторною та індивідуальною, що сприяє зменшенню посягань та зловживань, пов'язаних з використанням інформаційних ресурсів комерційної таємниці, а іноді робить такі зловживання просто неможливими. Проте це можливе лише якщо підприємство має у своєму штаті дійсно юристів-професіоналів або має високоякісне стороннє юридичне обслуговування.

В іншому випадку, надання можливості самостійно будувати систему правового захисту може мати й негативні наслідки, бо призведе до того, що при зневажливому ставленні до такої можливості з боку підприємств, у них не буде створено жодного нормативного акта щодо забезпечення правового захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці. А якщо і створювалися, то не будуть забезпечувати належного рівня правового захисту.

Для уникнення такої ситуації можливо при вдосконаленні законодавства запропонувати якийсь універсальний підхід до забезпечення правового захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці. Проте вважаємо, що такий підхід не буде ефективним, оскільки при існуванні єдиного шаблону поведінки, рівень забезпечення безпеки знижується пропорційно кількості осіб, що його використовують. Будь-яка система захисту чи забезпечення безпеки може мати в своїй основі певний шаблон, проте повинна містити й унікальні елементи, оскільки конфіденційна інформація будь-якого підприємства також завжди є унікальною. Саме унікальність елементів системи правового захисту і повинна сприяти підвищенню ефективності такого захисту.

На основі вищевикладеного вважаємо доцільним здійснити доповнення та уточнення норми ч.5 ст.30 Закону України «Про інформацію» щодо визначення підприємствами режиму інформаційних ресурсів комерційної таємниці на рівні підзаконних нормативно-правових актів у вигляді лише рекомендаційних норм стосовно обсягу і змісту власних нормативних актів підприємств. Такими нормативними актами можуть бути методичні рекомендації щодо переліку та орієнтовного змісту нормативних актів підприємств щодо забезпечення правового захисту інформаційних ресурсів комерційної таємниці. За основу переліку нормативних актів можливо взяти наведений вище. Орієнтовний зміст таких нормативних актів є предметом подальших наукових пошуків з даної проблематики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 р. // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – № 48. – Ст. 650.
2. Бачило И.Л. Информационное право: основы практической информатики: [учебное пособие] / И.Л. Бачило – М.: Изд. Тихомирова М.Ю., 2001. – 352 с.
3. Сляднева А.О. Определение понятия коммерческой тайны субъекта хозяйствования / А.О. Сляднева // Підприємництво, господарство і право. – 2004. – № 9. – С. 40–43.
4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року №435-IV] // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 40-44. – Ст. 356.
5. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року №436-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №№ 18-22. – Ст. 144.
6. Про захист економічної конкуренції: Закон України від 11 січня 2001 року №2210-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – № 12. – Ст. 64.
7. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 7 грудня 1984 року №8073-X // Відомості Верховної Ради Української РСР. – 1984. – додаток до N 51. – ст. 1122.
8. Кримінальний кодекс України від 05 квітня 2001 року №2341-III // Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 2001. – N 25-26. – Ст. 131.
9. Марущак А.І. Правові основи захисту інформації з обмеженим доступом [курс лекцій] / А.І. Марущак. – К.: КНТ, 2007. – 208 с.
10. Про перелік відомостей, що не становлять комерційної таємниці: Постанова Кабінету від 09 серпня 1993 р. № 611 / [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=611-93-%EF>.
11. Іваницька Н. Захист комерційної таємниці в трудових правовідносинах / Н. Іваницька // Бизнес и безопасность – 2005. – № 6. – С. 12–14.
12. Гуз А. Как защитить коммерческую тайну / А. Гуз, А. Марущак // В мире спецслужб, 2006. – № 1. – С. 4–6.